

Nr 21

Utlåtande i anledning av väckta motioner dels om åtgärder för att stimulera ökad invandring av utländsk arbetskraft, dels angående utländska arbetstagares utbildning och anpassning.

Till allmänna beredningsutskottet har hänvisats följande motioner angående utländsk arbetskraft:

1) Motion II: 682 av herrar *Antonsson* och *Gustafsson* i Kårby, vari hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om undersökning för att underlätta invandringen och även anpassningen till svenskt arbets- och samhällsliv i syfte att därigenom stimulera ökad invandring av utländsk arbetskraft till vårt land.

2) De likalydande motionerna I: 61 av herr *Nyman m. fl.* och II: 72 av herr *Enskog m. fl.* vari hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om en utredning om utländska arbetstagares och deras familjers språkundervisning och anpassningsproblem i svenskt samhälle och näringsliv.

3) Motion II: 683 av herr *Arvidson m. fl.* vari hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om skyndsamma och omfattande åtgärder för att i vårt land få till stånd en sådan utbildning av den utländska arbetskraften att den får en god introduktion i svenska förhållanden och en grundläggande skolning i svenska språket.

Utskottet har upptagit motionerna till samtidig behandling.

I motion II: 682 anföres, att man av olika skäl kan vänta en markerad brist på arbetskraft under den närmaste framtiden samt att det måste vara angeläget att en ökad nettoinvandring underlättas och främjas. Hela invandringspolitikens bör omprövas i detta syfte. Vid en sådan omprövning bör nuvarande olägenheter vid prövning av arbetstillstånd rättas till. En snabb behandling av arbetstillståndsärenden är önskvärd.

I motionerna I: 61 och II: 72 framhålles, att en del av de invandrande utlänningarna haft svårigheter att till en början kunna anpassa sig och trivas. Andra har icke lyckats därmed helt någon gång. Ett av de många hindren för anpassning är språket. Det borde finnas möjligheter att ge alla invandrare kunskap i svenska med hjälp av nya språkinlärningssystem. Därutöver är det mycket annat en utlänning behöver ha hjälp med för att orientera sig i det nya samhället. I motionen behandlas även utlännings

rättsställning i Sverige och framhålles att denna på vissa områden väsentligt skiljer sig från svenska medborgares. Vidare framhålles behov av forskning kring utlänningarnas anpassningsproblem.

Jämväl i motion II: 683 framhålles erfarenheten att den utländska arbetskraften har stora svårigheter att finna sig till rätta i sin nya situation. En studieverksamhet som syftar till att underlätta ulänningarnas anpassning måste nu anses vara en synnerligen betydelsefull social och kulturell uppgift. Det studiearbete för vilket riktlinjer skisserats under en vid senaste årsskiftet av arbetsmarknadsstyrelsen anordnad överläggning med representanter från ABF, TBV och Folkuniversitetet, finner motionärerna så lovande att det finns anledning för riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om sådana åtgärder att det i blygsam skala redan påbörjade studiearbetet får den kvalitet, den effektivitet och den omfattning som frågans storlek och vikt nödvändiggör. Folkbildningsorganisationerna bör därvid i första rummet få hand om undervisningen och samarbete bör ske med arbetsmarknadsstyrelsen. Företagen och branscherna bör stimuleras till aktiva insatser och de fackliga organisationerna få tillfälle att göra sina i sammanhanget naturliga insatser.

Beträffande motiveringarna i övrigt får utskottet hänvisa till motionerna II: 682, I: 61 och II: 683.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, Stockholms stads sjukvårdsstyrelse, Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter, Hotell- och restaurantanställdas förbund, Landsorganisationen, Svenska arbetsgivareföreningen, ASEA och ABF.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför bl. a.:

Av de 145 000 utlänningar som den 1 januari 1965 var sysselsatta på den svenska arbetsmarknaden var 66 100 finländare, 18 600 danskar och 11 800 norrmän. Dessa var enligt överenskommelsen om den gemensamma nordiska arbetsmarknaden befriade från skyldigheten att ha arbetstillstånd. Vidare fanns 11 100 flyktingar, som antingen var helt befriade från arbetstillståndsskyldigheten eller också fick önskade tillstånd automatiskt beviljade. Samma förmåner tillkom även ett antal andra grupper av utlänningar. Uppskattningsvis utgjorde antalet utlänningar med arbetstillstånd högst 35 000.

Innan utlänningskommissionen avgör ett förstagångsärende remitteras ansökan till arbetsmarknadsstyrelsen för yttrande. Styrelsen låter i sin tur berörda arbetstagarorganisationer yttra sig. Vidare kontaktas även arbetsgivaren och i den mån denne så önskar även den organisation han är ansluten till.

Principen är att utlänning som en gång accepterats på den svenska arbetsmarknaden som regel skall kunna stanna kvar i landet så länge han själv önskar. Svängningar i konjunkturen eller nedgång i sysselsättningen på visst område får inte medföra, att utlänning vägras arbetstillstånd och på så sätt berövas möjligheterna att försörja sig. Blir utlänning arbetslös

är han efter ett års anställning i Sverige berättigad till hjälp efter samma normer som för svenska medborgare.

Detta innebär som regel att endast utlänningarnas förstagångsansökningar om arbetstillstånd blir föremål för egentlig prövning. Förlängningsansökningarna beviljas mer eller mindre automatiskt.

Vid handläggningen av arbetstillståndsärendena söker styrelsen tillse, att den i OECD:s arbetskraftsstadga fastställda tiden på en månad för prövning av förekomsten av arbetskraft inom landet inte överskrides. I allmänhet medför detta inte några svårigheter, men förseningar har inte gått att undvika i vissa fall.

Vanligaste orsaken till dröjsmålen är att fackförbunden påtalar förhållanden, som enligt deras mening gör det olämpligt, att utlänningar anställs vid en arbetsplats. Arbetsgivaren får då del av förbundets yttrande så att han kan framföra sina synpunkter. Vanligtvis brukar meningsskiljaktigheterna kunna lösas genom att arbetsgivaren på styrelsens inrådan tar kontakt med fackförbundet. I mera betydelsefulla principfrågor och ärenden, som rör överföring av större antal utlänningar, förekommer inte sällan att arbetsmarknadsstyrelsen ordnar ett sammanträffande med parterna, varvid styrelsen aktivt medverkar för att få en överenskommelse till stånd.

Bortsett från de flyktingar, som av humanitära skäl överförts till Sverige, har den utomnordiska arbetskraft, som kommit till Sverige, i regel sökt sig hit på privat initiativ. Det är emellertid önskvärt med en mera aktiv politik för att främja invandring av arbetskraft till de områden där underskott föreligger. Styrelsen har i skrivelse till Konungen den 19 maj 1964 tagit upp denna fråga och anhållit om bemyndigande att efter samråd med berörda arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer samarbeta med utländska arbetsmarknadsmyndigheter för överföring av arbetskraft till Sverige. Kungl. Maj:t har ännu inte tagit ställning härtill.

Sedan 1950 har närmare 15 000 flyktingar överförts till Sverige. Vederbörande har vid ankomsten tagits emot av arbetsmarknadsstyrelsen, som tillsett att de fått arbete, bostäder, kläder, bohag m. m. Flyktingarna har även beretts möjlighet till språkundervisning, vidareutbildning m. m. Kostnaderna för denna verksamhet har bestridits från elfte huvudtitelns förslagsanslag »Omhändertagande av flyktingar».

För övriga utlänningar har arbetsmarknadsmyndigheterna mycket begränsade möjligheter att lämna bistånd utöver själva arbetsplaceringen. Utlänningarna erhåller dock av arbetsförmedlingens tjänstemän råd och upplysningar i alla frågor, som berör deras anpassning.

För att kunna stå den finländska arbetskraften till tjänst placerar styrelsen finsktalande tjänstemän vid arbetsförmedlingar på orter dit finländarna främst beger sig. Till hjälp för finländarna har styrelsen 1962 gett ut en upplysningsbroschyr (»Bra att veta»), tryckt på finska och svenska. Broschyren utkommer inom kort i en ny delvis omarbetad upplaga (50 000 ex.). Upplysningar i aktuella frågor lämnas den finländska arbetskraften vidare genom att styrelsen varje månad i form av annons inför en artikel i Centralförbundets för finländska föreningar i Sverige tidskrift (»Ruotsin Suomalainen»). Likaledes har styrelsen prenumererat på 100 exemplar av »Suomalaisen Untislehti», vilka går till de arbetsförmedlingskontor, som har de flesta finländska arbetssökandena. Styrelsen förser även tidningen med nyheter.

Såsom motionärerna framhåller är emellertid språkfrågan oftast det svå-

raste hindret för utlänningarnas anpassning. För att komma till rätta med detta problem har arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med skolöverstyrelsen den 10 februari 1965 gjort en framställning till Konungen om att få igångsätta information och språkundervisning för utlänningar. Verksamheten är planerad att ske i samarbete med organisationerna inom det frivilliga folkbildningsarbetet. Kalkylerna tar sikte på utbildning av 10 000 utlänningar om året. För en grundkurs i svenska språket omfattande 40 undervisningstimmar uppdelade på 20 undervisningstillfällen beräknas kostnaderna per elev uppgå till 300 kronor.

I detta sammanhang må också nämnas, att arbetsmarknadsstyrelsen efter framställning från finländsk sida medverkar till att skaffa finländska ungdomar sommaranställningar i Sverige. Förra året mottogs 500 ungdomar och innevarande sommar beräknas antalet bli 1 000. De finländska myndigheterna har starkt understrukt önskan om att ungdomarna skall få undervisning i svenska. Styrelsen har därför i samarbete med Föreningen Norden planerat ordna 14 dagars internatkurser för samtliga ungdomar. I skrivelse den 19 januari 1965 anhöll styrelsen om Kungl. Maj:ts bemyndigande att bekosta denna verksamhet. Utgifterna beräknas till 450 000 kronor.

Arbetsmarknadsstyrelsen är — som torde framgå av det sagda — helt ense med motionärerna om att en positiv och aktiv inställning bör tagas till utländska medborgares invandring och att åtgärder måste vidtagas för att underlätta utlänningarnas anpassning i landet, varvid framför allt språkundervisningen är den dominerande frågan. De problem som motionärerna belyser torde emellertid i väsentliga delar lösas, om styrelsen får de begärda bemyndigandena att organisera överföring av utländsk arbetskraft (skrivelsen den 19 maj 1964) samt information och språkundervisning åt utlänningar (skrivelserna den 10 februari 1965 och den 19 januari 1965).

Skolöverstyrelsen hänvisar till ovannämnda tillsammans med arbetsmarknadsstyrelsen den 10 februari 1965 till Kungl. Maj:ts avgivna framställning med förslag till åtgärder för att underlätta undervisning i språk och svensk samhällskunskap samt information bland i Sverige arbetande utlänningar.

Stockholms stads sjukvårdsstyrelse åberopar ett tjänsteutlåtande, vari anföres bl. a. följande:

Den starka utvecklingen av sjuk- och åldringsvårdens alla grenar har medfört en stegrad efterfrågan på vårdpersonal av olika kategorier. År 1960 fanns det bortåt 45 procent flera arbetande inom sjukvården än år 1950, medan arbetsmarknaden i sin helhet blott ökade med 5 procent. Efterfrågestegringen inom sjukvården har dock ökat ännu mera eller med cirka 55 procent. Räknat i absoluta tal ökade antalet s. k. aktiva sjuksköterskor från 12 500 år 1950 till 21 900 år 1960.

Den viktigaste förutsättningen för en fortsatt expansion ligger i möjligheten att rekrytera personal, och detta problem kan nu sägas vara sjuk- och åldringsvårdens huvudfråga.

Sedan 1958 har debatten oupphörligt återkommit till vad som allmänt uppfattas som sjukvårdskrisens kärna — »sjuksköterskebristen». Men även

annan sjukvårdspersonal saknas, såsom läkare, sjukgymnaster och biträdespersonal av olika kategorier liksom ekonomipersonal.

För närvarande arbetar totalt i Sverige ungefär 250 st. utländska sjuksköterskor med icke svensk legitimation. (Av svenska sjuksköterskor tjänstgör ungefär lika många i utlandet.) Sjukhusen har ställt sig mycket positiva till denna arbetskraft, ett förbehåll finns dock, nämligen att kunskaper i svenska språket är önskvärda före anställning. Sjuksköterskorna har kommit från de nordiska länderna men några även från Tyskland och Österrike. Av övrig personal, bl. a. sjukvårdsbiträden, har flertalet kommit från Finland. Stora språksvårigheter har emellertid förekommit.

I sjukhusköken arbetar ett stort antal utlänningar, huvudsakligen finländskor. Av 254 anställda i köken vid de sex största sjukhusen i Stockholm har 43 — eller 17 % — uppgivits vara utlänningar, 33 av dem finländare. Övriga utlänningar, som för närvarande arbetar i sjukhusköken, är tyskar, österrikare, spanjorer, holländare och fransmän.

Erfarenheterna av den utländska arbetskraften uppges i stort sett ha varit goda. De vidtagna åtgärderna har emellertid icke varit tillräckliga och inskränkningar i sjukvårdsdriften har icke kunnat undvikas. Icke heller torde man kunna räkna med att den nuvarande personalbristen skall kunna hävas inom överskådlig tid för så vitt icke exceptionella åtgärder vidtages. En minskning i sjukvårdens expansionstakt är sålunda ofrånkomlig om icke ytterligare personal kan tillföras sjukvården. Med hänvisning härtill vill sjukvårdsförvaltningen för sin del tillstyrka att snara åtgärder vidtagas för att stimulera en ökad invandring av utländsk arbetskraft.

För att tillgodose dessa behov bör enligt sjukvårdsförvaltningen en systematisk introduktions- och informationsverksamhet för den utländska arbetskraften genomföras.

Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranter anför bl. a.:

Inom hotell- och restaurangnäringen, som ju av naturliga skäl — arbetsuppgifternas art och yrkets internationella karaktär — svarar för en proportionsvis rätt stor del av den utländska arbetskraften och där man har god erfarenhet av dess arbetsinsatser, ställer man sig därför helt positiv till de begärda utredningarna om åtgärder för främjande av ökad invandring och underlättande av utlänningarnas anpassning till svenskt samhälls- och arbetsliv.

Särskilt vill vi framhålla önskvärldheten av att man för vårt lands del — intill dess fri europeisk arbetsmarknad kan bli en verklighet — så mycket som möjligt liberaliserar arbetstillståndsgivningen och effektivt söker förverkliga OECD:s intentioner om europeisk clearing av arbetskraft länderna emellan.

Hotell- och restaurantanställdas förbund anser sig icke nu kunna ta ställning till de i motionerna framförda kraven på utredningar och undersökningar utan ämnar framlägga förbundets synpunkter på utlänningsfrågan i samband med LO:s behandling av arbetsmarknadsutredningens förslag.

Landsorganisationen anför i tre särskilda yttranden bl. a. följande:

Motion II: 682

Motionärerna utgår från att det under praktiskt taget hela efterkrigstiden på vissa områden har rått en mer eller mindre utpräglad brist på

arbetskraft. På grund härav menar man att en ökad invandring är önskvärd. LO vill framhålla att bristen, som den kommer till uttryck statistiskt, är svårtolkad. Det har visat sig att företag, som redovisat behov av ett antal anställda, vid närmare förfrågan och erbjudande om ledig arbetskraft betydligt skurit ned sin efterfrågan eller helt avstått från att rekrytera ny personal. I det rådande arbetsmarknadsläget finns en tendens hos företagen att permanent anmäla behov av ytterligare arbetskraft. Den uttalade bristen ger bl. a. av de anförda skälen inte anledning att öka invandringen. Ofta rör det sig om brist på bostäder i stället för brist på arbetskraft, vilket bl. a. visat sig i de fall då arbetslösa anmält intresse att arbeta på annan ort utan att kunna erhålla bostad där.

Ett annat argument för en ökad invandring är enligt motionärerna att den tidigare arbetskraftsreserven krympt genom den successiva ökningen av förvärvsintensiteten. Enligt LO:s mening kan detta emellertid inte åberopas som ett starkt skäl för ökad invandring så länge som stora grupper av gifta kvinnor anmält intresse för förvärvsarbete utan att kunna få sådant. Här föreligger fortfarande en aktuell arbetskraftsreserv som uppgår till flera hundratusental personer. Endast genom en betydligt mer aktiv arbetsmarknadspolitik kan denna reserv tillgodogöras.

LO anser det angeläget att fortlöpande ompröva praxis beträffande invandringen av utländsk arbetskraft. Invandringspolitiken måste samordnas med främst arbetsmarknads- och bostadspolitiken. För närvarande är det angeläget att aktivisera arbetsmarknadspolitiken för att få en ytterligare tillströmning av kvinnor till arbetsmarknaden. Den knapphetssituation som föreligger beträffande bostäder talar också för det. På längre sikt blir en ökning av den individuellt orienterade invandringen sannolik. I ett remissyttrande våren 1964 till inrikesdepartementet har LO framhållit att man i princip förordar en individuell invandring i stället för kollektiv värvning av arbetskraft utomlands. I det sammanhanget ställde sig LO positiv till administrativa förenklingar som minskar övergångshindren för utlänningar, som vill ha arbete här. Bl. a. bör man eftersträva en snabbare handläggning av arbetstillståndsärendena.

Med hänvisning till det föregående förordar LO att motionen nr 682 ej tillstyrks.

Motionerna I: 61 och II: 72

LO anser det angeläget att man följer utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden beträffande invandrande utländska arbetstagare och de speciella svårigheter som dessa möter. Utan tvivel föreligger problem på vissa håll. Inte minst uppstår ofta särskilda bostadsproblem för utlänningar. Trots att språkkunskaperna i många fall är otillräckliga för en god kontakt hos utlänningarna och den svenska arbetsledningen samt övriga anställda, tycks en god anpassning ha kommit till stånd i flertalet fall.

I någon mån har man kännedom om hur anpassningen på den enskilda arbetsplatsen ställer sig för utlänningarna. Det finns dock enligt LO:s mening ett starkt behov av ytterligare kunskaper om utlänningarnas anpassning i det svenska samhället, både på och utanför arbetsplatsen. Anpassningen är beroende av invandrarnas förväntningar och planer vid ankomsten och den information som de får del av. Fackförbunden inom LO bidrar på olika sätt med upplysningar och service till utländska arbetstagare. Fler insatser krävs dock troligen. LO delar följaktligen uppfattning-

en, som har kommit till uttryck i upplysningsberedningens promemoria från oktober 1964, att det föreligger behov av ökade kunskaper om utlänningarnas anpassning och behov av speciell service i olika avseenden. De åtgärder, i form av ökade insatser för språk, och samhällsundervisning samt allmänt inriktad upplysningsverksamhet, som skisseras i nämnda promemoria, bör underbyggas med närmare undersökningar av utlänningarnas förhållanden i olika avseenden. Sådana studier har endast i mindre utsträckning förekommit hittills.

Motion II: 683

LO är positivt inställd till att språkundervisning och allmän undervisning för utlänningar främjas. Påpekandet i motionen, att det föreligger betydande problem på många arbetsplatser till följd av bristande språkkunskaper och kontakter mellan svenskar och invandrande arbetstagare, är väsentligt. LO vill också understryka att det är naturligt att det i främsta rummet blir folkbildningsorganisationerna, som svarar för den undervisning det här är fråga om. Undervisningsarbetet bör ske i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen. För att bedöma omfattningen och inriktningen av en utbyggd undervisning för utlänningar behövs emellertid ökade kunskaper om intresset och behovet för olika slags kurser. I detta sammanhang vill LO hänvisa till sitt yttrande till Allmänna beredningsutskottet angående motionen nr 61 till första kammaren, där förslaget om närmare undersökning av utlänningarnas anpassningsproblem och undervisningsbehov förordas. En ökning av nämnda undervisning bör emellertid kunna ske innan en sådan undersökning genomförs. LO anser att man bör överväga särskilda anslag till arbetsmarknadsstyrelsen för en försöksmässig utbyggnad av språkundervisning och annan undervisning för utlänningar i folkbildningsorganisationernas regi.

Svenska arbetsgivareföreningen anför i två särskilda yttranden bl. a. följande:

Motion II: 682

Den fortgående internationalisering som framträtt under efterkrigstiden även på arbetsmarknadsområdet talar för en översyn av immigrationspolitiken. Som en följd av denna internationalisering ter sig en utvidgad individuell rörelsefrihet och däri ingående möjligheter att under kortare eller längre tid söka anställning i ett annat land som naturlig. I diskussionen om det internationella arbetskraftsutbytet måste därför kravet på att öka individens frihet väga tungt. Tidvis utgörs immigrationen till en del av relativt stora grupper, som av politiska skäl söker en fristad och därmed också ett arbete i Sverige. Även detta faktum motiverar en översyn av immigrationspolitiken och därvid bland annat bestämmelserna om kontrollmöjligheter över individen så att denne snabbare kan inlemmas i samhälls- och arbetsliv.

Det har anförts många samhällsekonomiska argument till förmån för en internationell rörlighet av arbetskraften. Föreningen vill emellertid peka på att ytterst få undersökningar gjorts för att belysa de samhällsekonomiska vinsterna på såväl kort som lång sikt för ett visst land utav olika slags immigrationspolitik. Betydelsen av att utforma och tillämpa en väl genomtänkt politik på detta område får inte underskattas. Det är otillfredsställande om immigration enbart framstår som den sista utvägen för

att på vissa punkter avhjälpa de värsta bristfenomenen på arbetsmarknaden. Samma motiv som framförs för att öka arbetskraftens geografiska rörlighet inom ett land borde i stället mer beaktas vid utformningen av den politik som avser att reglera arbetskraftens rörlighet mellan länder.

Eftersom såväl ett fullgott teoretiskt underlag saknas samt de värderingar som existerar och den praxis som utbildats icke klart utsagts och diskuterats, vill föreningen tillstyrka en utredning som syftar till att utarbeta bestämmelser såväl för korttidsanställningar som för immigrationspolitiken i allmänhet.

Föreningen vill dock framhålla, att tillsättandet av en sådan utredning ej får leda till att man fördröjer en liberalisering av invandringspolitiken efter ungefär de riktlinjer som arbetsmarknadsutredningen föreslagit i sitt betänkande.

Motionerna I: 61 och II: 72 samt motion II: 683

Alla möjligheter bör tillvaratagas för att söka underlätta utlänningarnas assimilerings i det svenska samhället. De åtgärder, som hittills vidtagits i detta hänseende, är otillräckliga enligt föreningens mening. Med hänsyn dels till utlänningarnas antal i Sverige, dels till att Sverige under överskådlig framtid kommer att vara ett immigrationsland, är det, som herr Nyman m. fl. föreslagit, lämpligt att utreda de mångfasetterade problem, som hör samman med utlänningarnas anpassning, för att på bästa möjliga sätt kunna avväga de åtgärder, som bör vidtagas.

Frågan om utbildning av den utländska arbetskraften, som herr Arvidsson m. fl. föreslagit, är bara en del av utlänningarnas anpassningsproblem. Om endast ett eller några av delproblemen angripes, får detta ringa effekt enär varje svårighet, som på något väsentligt område möter en invandrare, kan vara tillräcklig för att avsevärt nedsätta hans arbetsförmåga. Vi vill i detta sammanhang endast erinra om den betydelse, som bostadsfrågan har.

En av samhället ordnad undervisning för utlänningar får inte fördröjas. Föreningen vill dock betona vikten av att — i avbidan på en utredning om problematiken — ifrågakvarande samhällsresurser inte får en olämplig avvägning. Om språkundervisning genomföres, bör denna även omfatta yrkesspråket. Eftersom dylik utbildning i många fall lämpligen torde böra meddelas på eller i anslutning till arbetsplatsen, är det viktigt att eventuella åtgärder får sådan utformning, att man stöder och inspirerar den undervisning, som lämnas i arbetet.

ASEA anför bl. a.:

Beträffande utlänningars anpassning till samhälle och arbetsmiljö, kan vi med ledning av mer än tjugou års erfarenhet av utländsk arbetskraft understryka vikten av att språkkunnigheten är en av de tyngst vägande faktorerna, när det gäller att neutralisera och minska anpassningssvårigheter av olika slag. Bristande färdighet i svenska språket utgör även ett hinder för utlänningen att tillfullo kunna utnyttja sina yrkeskunskaper eller till och med omöjliggör en arbetsplacering inom yrket. Det för även med sig svårigheter att nå kontakt med omgivningen, vilket i sin tur kan få onödiga negativa konsekvenser i relationerna på arbetsplatsen. En utbyggd språkundervisning är följaktligen önskvärd ur anpassningssynpunkt, och det är angeläget, att den sätts in utan dröjsmål i samband med immigrationen.

Att finländare har svårigheter med språket hänger inte alltid samman med bristande förmåga att lära utan är även beroende av hur länge de avser att stanna i landet. Småbrukare reser hit för att skaffa kontanter under tiden mellan sådd och skörd eller över vinterhalvåret, varefter de återvänder. Denna kategori är av naturliga skäl inte intresserad av att lära sig språket och kan inte fångas upp i någon kursverksamhet.

Det är emellertid inte bara språkfrågan som är av betydelse för en god anpassning. Ett väl planerat omhändertagande är lika viktigt. I varje fall under de första åren är det nödvändigt att ordna någon form av klubblokaler för de olika fraktionerna, där de har möjlighet att ordna en miljö efter egna behov och där de kan träffas på fritiden. Både italienare, ungrare, polacker och tyskar m. fl. har genom vår försorg erhållit egna lokaler, som de fått hjälp att möblera och där det även funnits möjlighet att laga mat. Detta var i början av stor betydelse för trivseln och har bidragit till att dessa grupper inte haft några anpassningsproblem att tala om. Sammanhållningen inom och mellan grupperna har varit stor och de olika klubbstyrelserna har påtagit sig ett speciellt ansvar för att hjälpa enstaka individer inom gruppen. De har även själva ordnat språkundervisning med bidrag från företaget. Numera ordnar de undervisning för egna barn i hemlandets språk och historia, för att de inte skall förlora känslan för hemlandet.

I fråga om hälso- och sjukvård och därmed sammanhängande kostnader föreligger betydande skillnader. Utlänning som icke blivit mantalsskriven får själv stå för samtliga kostnader vid intagning på lasarett eller annan vårdanstalt och betala som utomlänspatient, om han icke kommer från något av de nordiska länderna eller från land, med vilket Sverige träffat avtal om social trygghetskonvention. Han erhåller icke heller ersättning från sjukförsäkring under sjukdom, då medlemskap är förknippat med bl. a. mantalsskrivning. I ogynnsamma fall kan han vara utan försäkringskydd i upp till fjorton månader, om han inrest till riket under någon av månaderna november och december. Viss möjlighet till klagomål finns, om han vänder sig till länsstyrelsernas folkbokföringsavdelning, men detta skall i så fall ske före mars månads utgång och vilken utlänning känner till detta och kan tillvarata möjligheten?

Vi vill i sammanhanget även erinra om den diskriminering, som föreligger beträffande utlänningars rätt till ATP och folkpension.

Möjlighet till socialhjälp kan erhållas vid sjukdom, men detta kan få negativ effekt vid kommande ansökan om svenskt medborgarskap. Utlänning äger icke heller rätt att erhålla statligt bostättningslån, då han står i begrepp att bilda familj. Detta förhållande är icke ägnat att bidra till hans anpassning.

Ett undanröjande av bestämmelserna om mantalsskrivning som villkor för medlemskap i sjukförsäkring skulle eliminera ett irritationsmoment av icke oväsentlig betydelse, samtidigt som det gav möjlighet till försäkringskydd från anställningstidens början. Känslan av diskriminering är förstäelig inför vetskapen om att inget undantag baserat på dessa inskränkningar i likställigheten gäller vid beskattning av arbetsinkomsten.

För Aseas del måste det, med tanke på utvecklingen på världsmarknaden och exportmöjligheterna, bedömas som mycket angeläget att restriktionerna i samband med invandring av utländsk arbetskraft minskas. För närvarande är det till och med svårigheter förknippade med erhållande av arbetstillstånd för enstaka, välmeriterade yrkesarbetare. Även den tid, som

åtgår vid behandling av arbetstillståndsärenden, i genomsnitt ett par månader, borde kunna avsevärt förkortas, i synnerhet där erbjudande om arbete och bostad föreligger. Vi delar dock icke motionärernas uppfattning att utlänningskommissionen förorsakar den långa väntetiden. Denna är till stor del beroende av den invecklade remissgången och där avgörandet om ett ärende skall bifallas eller ej är bundet till de fackliga instanserna.

I motionen redogörs även för fall, där utlännings fått vänta i månader på arbetstillstånd och under tiden varit hänvisad till socialhjälp. Det är vår uppfattning att denna form av invandring, där utlännings vid besöksresa till Sverige spontant stannar kvar för att söka arbete, icke är något eftersträvt. För att undvika missförhållanden av olika slag är en invandring baserad på samarbete mellan arbetsmarknadsstyrelsen och motsvarande organ i utvandrarnlandet att föredra. Erfarenheter från den fria och gemensamma nordiska arbetsmarknaden visar, att emigrationslandets myndigheter icke gärna ser att en okontrollerad rekrytering utan deras medverkan äger rum. Gällande konventioner med andra länder angående t. ex. praktikantutbyte innehåller även bestämmelser som innebär att lämnande av arbetstillstånd för fast anställning icke kan lämnas utan olägenhet för samarbetet.

En liberaliserad invandringspolitik och ett förenklat förfarande vid tillståndsgivningen torde vara nödvändiga för att tillförsäkra den svenska arbetsmarknaden ett nödvändigt tillskott av utländsk arbetskraft.

Ett flertal större industrier i landet har själva tagit initiativ till språkundervisning i egen regi eller i samarbete med t. ex. ABF. Kostnaderna har i regel burits av företagen. Motionen syftar till att ge ökat ekonomiskt stöd till folkbildningsorganisationerna, som i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen och de fackliga organisationerna skall svara för utbildningen. Detta samarbete skall även utsträckas till de enskilda företagen, varför man väl vågar räkna med att möjligheter kommer att föreligga att erhalla ekonomiskt stöd även för företag, som bedriver språkundervisning för utlännings med hjälp av språklaboratorier eller kursverksamhet.

Förmodligen kommer folkbildningsorganisationerna att få avsevärda svårigheter att samla den utländska arbetskraften till frivilliga studier på fritid, varför en kompletterande förläggning av undervisningen till arbetsplatsen bör övervägas. Våra erfarenheter visar, att det är lättare att samla deltagarna till systematiska studier om undervisningen sätts in omedelbart vid ankomsten till landet och ger anknytning till aktuella problem på arbetsplatsen, som t. ex. inläring av yrkestemer, namn på redskap och verktyg, avtalstexter, behandling av arbetsledar, ackordsfrågor m. m.

ABF anför bl. a.:

Den grundsyn, som kommer till uttryck i de tre motionerna, delas av ABF. Med den omfattning invandringen av utländsk arbetskraft f. n. har och av allt att döma också kommer att få i framtiden, är det nödvändigt att vidtaga omfattande åtgärder för att underlätta för utlänningsarna att finna sig till rätta i vårt land — att de så fort som möjligt lär känna svenska förhållanden och lär sig tala och förstå svenska språket. ABF har sedan flera år tillbaka uppmärksammat detta behov av utbildning hos den utländska arbetskraften och efter bästa förmåga försökt tillgodose det. Under de två senaste verksamhetsåren har det inom förbundet anordnats sammanlagt omkring 500 studiecirklar i svenska för utlännings med till-

sammans närmare 5 000 deltagare. De erfarenheter förbundet därigenom vunnit visar att denna verksamhet är förenad med flera svårlösta problem. Så har det t. ex. visat sig svårt att till många av dessa studiecirklar knyta cirkelledare med tillfredsställande kvalifikationer. Det råder också en mycket besvärande brist på lämpligt studiematerial framförallt i de språk som talas av de mindre nationsgrupperna. Slutligen kan också nämnas att den uppsökande verksamhet, som studieorganisationerna måste ägna sig åt för att få till stånd studieverksamhet bland den utländska arbetskraften, är synnerligen tidskrävande både på grund av språksvårigheterna och den stundom ganska reserverade hållningen hos utlänningarna. Dessa och andra svårigheter är utan tvivel den direkta orsaken till att studieverksamheten bland den utländska arbetskraften inte fått önskad omfattning och effekt. De måste också anses utgöra fullgoda skäl för att ökade resurser ställs till förfogande för denna verksamhet.

I motionerna I: 61 och II: 682 föreslås utredningar om åtgärder för att underlätta den utländska arbetskraftens anpassning till svenska förhållanden. ABF vill i det sammanhanget endast uttala sig om sådana åtgärder, som avser att få till stånd en ökad och mera intensiv studieverksamhet bland utlänningar. Enligt ABF:s mening är det inte för närvarande nödvändigt att denna fråga blir föremål för särskild utredning. Den utländska arbetskraftens omfattning, geografiska spridning och fördelning på olika kön, språkgrupper och näringsgrenar har relativt utförligt kartlagts av Statens utlänningskommission. Andra uppgifter har sammanställts av Arbetsmarknadsstyrelsen och föreningen Norden. Såsom framgår av motionen II: 683 har Arbetsmarknadsstyrelsen vidare i samråd med ABF, TBV och Folkuniversitetet dragit upp riktlinjerna för en breddad och intensifierad studieverksamhet bland den utländska arbetskraften. Enligt vad ABF erfarit kommer Arbetsmarknadsstyrelsen inom den närmaste tiden tillsammans med Skolöverstyrelsen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att särskilda medel ställs till förfogande för denna verksamhet.

Enligt ABF:s uppfattning ger detta initiativ av Arbetsmarknadsstyrelsen de bästa möjligheterna att snabbt och effektivt få till stånd en ökad utbildningsverksamhet bland den utländska arbetskraften i full överensstämmelse med vad motionärerna uttalat. Studieförbunden förfogar över en väl utbyggd organisationsapparat. De har lång erfarenhet av studieverksamhet bland vuxna och de förfogar i inte obetydlig utsträckning över lokaler och pedagogiska hjälpmedel, som kan komma verksamheten till godo. De svårigheter, som studieförbunden nu möter i verksamheten bland utlänningar, är helt en följd av otillräckliga ekonomiska resurser. Bidragsgrunderna för statens stöd till folkbildningsarbetet är med andra ord alltför strama för att studieförbunden skall kunna vidtaga de speciella åtgärder som är nödvändiga om denna verksamhet skall kunna få önskvärd omfattning och effektivitet. Kan tillräckliga medel ställas till förfogande utan att dessa regleras av alltför detaljerade fördelningsgrunder, bör tillsynsmyndigheten efter samråd med studieförbunden kunna utforma bidragsprinciper, som smidigt kan anpassas till föreliggande behov och skapa gynnsamma förutsättningar för studieverksamheten bland utlänningar. ABF vill därför uttala sin fulla anslutning till motion II: 683 och förutsätter därvid att denna kan utgöra ett stöd för Arbetsmarknadsstyrelsens och Skolöverstyrelsens hemställan om bidrag för detta ändamål.

Utskottet

I motion II: 682 hemställes om *undersökning* för att underlätta invandringen och även anpassningen till svenskt arbets- och samhällsliv i *syfte att därigenom stimulera ökad invandring av utländsk arbetskraft*.

I motionerna I: 61 och II: 72 hemställes om *utredning* rörande utländska arbetstagares och deras familjers *språkundervisning och anpassningsproblemer* i svenskt samhälle och näringsliv.

I motion II: 683 hemställes om *åtgärder* för att få till stånd sådan *utbildning* av den utländska arbetskraften att den får en god *introduktion i svenska förhållanden och grundläggande skolning i svenska språket*.

Bakgrunden till yrkandet i motion II: 682 är bl. a. den »restriktivitet och tröghet», som förekommit inom den svenska invandringspolitiken och som bör »ge vika för en mera positiv och aktiv inställning till utländska medborgares invandring». Motionärerna framhåller även att en snabb behandling av arbetstillståndsärenden av flera skäl är önskvärd.

Om *behandlingen av ansökningar om arbetstillstånd* har i arbetsmarknadsstyrelsens yttrande lämnats uppgifter av vilka framgår att utlänningskommissionen under år 1964 beviljade 17 676 förstagångsansökningar och 27 822 ansökningar om förlängt eller ändrat tillstånd samt att under samma tid 923 förstagångsansökningar och 31 ansökningar om förlängt eller ändrat tillstånd avvisades. Enligt vad utskottet erfarit har skälet för avslag av förstagångsansökningar huvudsakligen varit att lämpliga svenska arbetssökande funnits tillgängliga på den ort och vid den tid som ansökningen gällt. Bland de yrkesområden, till vilka sökande som förvägrats arbetstillstånd varit hänförliga, märks i främsta rummet järnbruk och metallindustri, byggnads- och anläggningsarbete och konstnärligt arbete.

Vid bedömning av dessa frågor synes hänsyn även böra tagas till följande synpunkter som framhållits i arbetsmarknadsstyrelsens yttrande:

En förutsättning för invandring av utländsk arbetskraft är emellertid att utlännarna accepteras av sina svenska arbetskamrater. Om motsättningar skulle uppstå på en arbetsplats blir det i längden omöjligt för utlännarna att stanna kvar även om de formellt har arbetstillstånd. För utlänningsars inpassning är det minst lika angeläget att skapa en positiv atmosfär på arbetsplatserna som att se till att de har tillgång till exempelvis samma sociala förmåner som den svenska arbetskraften. Olägenheten av att arbetstillståndsärendena försenas något i vissa fall torde uppvägas av att invandringen sker i samförstånd mellan parterna på arbetsmarknaden.

Det är naturligt att myndigheterna vid prövning av ansökningar om arbetstillstånd måste noga pröva om lämpliga arbetssökande är tillgängliga inom landet. Därvid bör även, såsom Landsorganisationen framhållit i sitt yttrande, eftersträvas fortlöpande samordning med arbetsmarknadspolitiken i övrigt och med bostadspolitiken.

Utskottet finner dock angeläget att ansökningar om arbetstillstånd behandlas med all möjlig snabbhet av myndigheterna och de organ i övrigt som har att ta befattning med ansökningarna. Skäl synes finnas för en liberaliserad och mindre byråkratisk praxis vid behandlingen av dessa frågor. Utskottet förutsätter att detta problem behandlas av utlänningsutredningen, som avser att under innevarande år avge ett delbetänkande, innefattande bl. a. förslag till organisation för den centrala handläggningen av utlänningsärenden.

Väsentliga frågor rörande *invandringspolitiken* i övrigt har behandlats av arbetsmarknadsutredningen i kapitlet 17 av dess i januari 1965 avgivna betänkande »Arbetsmarknadspolitik» (SOU 1965: 9). Utredningen uttrycker där uppfattningen att en liberalisering av denna politik kan fylla syftena dels att tillgodose vårt behov av arbetskraft, dels att ge arbetstagarna större möjligheter till rörlighet och valfrihet. Utredningen finner det angeläget, att liberaliseringen av flyttningsrörelserna länderna emellan fortskrider och att Sverige i internationella sammanhang ger sitt fulla stöd åt strävandena i denna riktning. En ökad framgång för de internationella liberaliseringssträvandena skärper enligt utredningens mening behovet av en aktiv planering från svensk sida på invandringspolitikens område. I detta avseende föreslår utredningen att arbetsmarknadsstyrelsen ges befogenheter och resurser att — i lägen där tillfälle yppar sig att rekrytera arbetskraft för en till svensk arbetsförmedling anmäld efterfrågan — i samverkan med berörda arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer samt med de företag, som avser att anställa den utländska arbetskraften, uppta förhandlingar med vederbörande arbetsmarknadsmyndighet om rekrytering och överföring av utländsk arbetskraft till Sverige.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i sitt yttrande över ifrågavarande motioner bl. a. anfört att en positiv och aktiv inställning bör tagas till utländska medborgares invandring och hänvisat till en framställning till Kungl. Maj:t den 19 maj 1964, där styrelsen anhållit om bemyndigande att efter samråd med berörda arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer i samarbete med utländska arbetsmarknadsmyndigheter organisera överföring av utländsk arbetskraft till Sverige.

I anslutning härtill må även framhållas att ASEA i sitt yttrande över motionerna anfört att invandring av utländska yrkesarbetare underlättat arbetsplacering av icke yrkeskunnig svensk arbetskraft. Med anledning av de i motionerna åberopade fall, där utlänningar fått vänta i månader på arbetstillstånd och under tiden varit hänvisade till socialhjälp, framför ASEA uppfattningen att denna form av invandring, där utlännings vid besöksresa till Sverige spontant stannar kvar för att söka arbete, inte är något eftersträvänsvärt. För att undvika missförstånd av olika slag anser ASEA en invandring baserad på samarbete mellan arbetsmarknadsstyrelsen och motsvarande organ i utvandrarnlandet vara att föredraga.

Enligt utskottets mening torde det i dagens läge finnas möjligheter att

inom landet tillgodose väsentliga behov av ytterligare arbetskraft för expanderande områden. Sålunda måste vår egen arbetsmarknad bl. a. tillvarata intresset för förvärvsarbete hos olika kvinnogrupper förutom den arbetskraft som friställts till följd av strukturomvandlingar i näringslivet. Under de senaste årens högkonjunktur har svensk arbetsmarknad tillförts i runt tal 10 000 utlänningar per år. En fortsatt invandring torde vara nödvändig, om den expanderande industriens behov skall tillgodoses. Nuvarande förhållanden i främmande länder — åtminstone i Europa — synes icke ge möjligheter till någon kollektiv värvning av erforderlig och lämplig arbetskraft i större omfattning. Den punktvisa aktivitet som ändock kan tillföra svensk arbetsmarknad särskilt behövlig arbetskraft, måste fortsätta och baseras på samarbete mellan arbetsmarknadsorganen i de berörda länderna.

I samtliga motioner beröres frågan om utbildning och anpassning i övrigt av utländska arbetstagare. Vad först gäller frågan om *utbildning* har i såväl motionerna som remissyttrandena framhållits, att utlänningarnas brist på kunskaper i svenska språket är ett av de svåraste hindren för deras anpassning i Sverige. Skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen har i sina yttranden åberopat en gemensam skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 februari 1965 med framställning om särskilda anslag för att med anlitande av studieförbunden anordna undervisning i svenska och svensk samhällskunskap bland i Sverige mera varaktigt boende utlänningar samt inresande studie- och praktikantgrupper och vidare om anslag för att bland dessa grupper bedriva informationsverksamhet.

Arbetsmarknadsstyrelsen har därjämte den 19 januari 1965 till Kungl. Maj:t gjort framställning om bemyndigande för styrelsen att i samarbete med Föreningen Norden anordna undervisning i svenska språket för ca 1 000 finländska ungdomar, som avses bli placerade i feriearbete vid svenska företag under sommaren 1965.

I motion II: 683 anföres att utländska arbetstagares anpassning till svenska förhållanden är så betydelsefull och det inledda arbetet att lösa detta problem så lovande att det finns anledning för riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder så att det i blygsam skala redan påbörjade studiearbetet får den kvalitet, den effektivitet och den omfattning som frågans storlek och vikt synes nödvändiggöra.

Utskottet delar den i motionerna framförda meningen att det är en angelägen samhällsuppgift att medverka till lösning av dessa pedagogiska uppgifter och garantera erforderlig mångsidighet i studiearbetet. Det inledda samarbetet mellan folkbildningsorganisationerna, arbetsmarknadsstyrelsen och övriga berörda myndigheter bör kunna utvecklas snabbt och ge resultat, om erforderligt ekonomiskt och organisatoriskt stöd lämnas från samhällets sida. Aktiva insatser från företags och arbetsmarknadsorganisationers sida synes därvid kunna påräknas och bör från samhällets sida få lämpligt stöd.

De utländska arbetstagarnas *anpassningsproblem* i övrigt sammanhänger delvis med utlänningarnas rättsställning här i riket. Arbetsmarknadsutredningen anför i sitt ovannämnda betänkande (sid. 441) att en aktivare invandringspolitik även måste innefatta åtgärder för att underlätta utländska arbetstagares anpassning till svenska arbets- och levnadsförhållanden. Olika synpunkter i dessa avseenden utvecklas av utredningen, som bl. a. funnit att goda förutsättningar för kontakter utanför arbetet torde finnas på flertalet av de orter, som kan tänkas komma att ta emot utländsk arbetskraft, genom ortens föreningsliv och engagement från kommunernas sida.

En fråga som särskilt omnämnts i yttrandena över motionerna och även behandlats av arbetsmarknadsutredningen är den utländska arbetskraftens försäkringsskydd. Utredningen har därvid framlagt förslag som syftar till att utländsk arbetskraft, som överförs till Sverige genom initiativ från svensk sida och i samverkan med arbetsmarknadsmyndighet, beredes erforderliga garantier för trygghet vid sjukdom och arbetslöshet (sid. 441—442).

Olika frågor om utländska arbetstagares allmänna anpassningsproblem har sålunda redan utretts och förslag har framlagts som är under remissbehandling.

Beträffande i motionerna i övrigt framförda önskemål rörande undervisning av utländska arbetstagare och deras familjer finner utskottet att de ovan berörda initiativ som under senaste tiden tagits från ämbetsverken och folkbildningsorganisationerna med erforderligt stöd från samhällets sida bör kunna utvecklas till en systematisk och efter skiftande behov anpassad utbildning.

Utskottet får sammanfattningsvis anföra att de principer som tillämpats för överförande av utländska arbetstagare enligt utskottets mening torde vara ändamålsenliga och riktiga. Ett mer rationellt förfarande vid tillståndsgivningen synes emellertid önskvärt och stora ansträngningar bör göras för att underlätta anpassningen för de utlänningar som anställs här.

Med hänsyn till de förslag och utredningar som redan föreligger och som synes omfatta flertalet av de i motionerna framförda önskemålen, kan utskottet icke finna, att ytterligare undersökning eller utredning nu bör begäras från riksdagens sida. Utskottet får dock med anledning av frågornas vikt hemställa,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 61 och II: 72, motion II: 682 och motion II: 683 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte ge till känna vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 30 mars 1965

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

HARALD J. SKOGLÖSA

Närvarande:

från första kammaren: herrar Möller, Eric Gustaf Peterson, Hellebladh, Svanström, Hedlund, Hübinette, Axel Kristiansson, Helge Karlsson och Blomquist;

från andra kammaren: herr Skoglösa, fru Jäderberg, herrar Svensson i Kungälv, Svanberg, Andersson i Örebro, Björk i Göteborg, Johansson i Växjö, Thylén och From.